

УДК 78:159. 954-057.875

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2023-1-8>

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ

Остапчук Марія Миколаївна

доцент кафедри естрадної музики
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0002-8800-7025
e-mail: maria.budz.ostapchuk@gmail.com

Никон Олена Костянтинівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри естрадної музики
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0002-0844-6467

У статті розкриваються форми та методи самостійної роботи студентів, які направлені на формування професійної мотивації шляхом удосконалення виконавських навичок гри на фортепіано, а саме: засобами читання нот з листа й ескізним методом роботи над музичними творами, які розглядаються в аспекті початкового етапу навчання.

Формування професійних компетенцій фахівця будь-якого напрямку підготовки є головним завданням освітніх програм. На тлі реформування вищої школи пошук нових, прогресивних методів навчання в галузі музичної освіти, що ґрунтуються на методології гуманістичної парадигми, особистісно орієнтованого навчання, спрямованого на розвиток здібностей студента й активізацію його творчої діяльності.

Як показує досвід, досягти позитивного результату в удосконаленні навичок гри на фортепіано можна тільки за умови мотивації навчання. Уведення у програму курсу «Фортепіано» таких форм роботи, як читання нот з листа й ескізне вивчення творів, на нашу думку, сприятиме її формуванню.

Зазначимо, що серед студентів є такі, що не мають належної довузівської підготовки гри на інструменті. Це зумовлено вимогами вступу на деякі спеціалізації. Робота з такими студентами вимагає специфічних підходів у методах навчання та відповідної мотивації. Це перший аспект проблеми. Другий полягає у структурі навчальних програм дисциплін. Ми неодноразово підкресливали, що кількість аудиторних годин, відведених на вивчення тієї чи іншої дисципліни, становить 1/3 від загальної їх кількості, а 2/3 – це самостійна робота студента під керівництвом викладача. Ефективне використання цього часу, тобто правильний зміст, форми роботи, методи контролю, репертуар тощо, направлене на вдосконалення виконавських навичок і водночас активізацію творчої діяльності студента.

Ключові слова: самостійна робота студентів, формування професійної мотивації навчання, активізації творчої діяльності засобами читання з листа та методом ескізного вивчення творів.

THE FORMATION OF PROFESSIONAL MOTIVATION FOR LEARNING AS A FACTOR IN THE ACTIVATION OF STUDENTS' CREATIVE ACTIVITY

Maria Ostapchuk

Rivne State University of the Humanities

Olena Nykon

Rivne State University of the Humanities

The article reveals the forms and methods of independent work of students, which are aimed at forming professional motivation by improving the performance skills of playing the piano, namely: by means of reading from a letter and a sketch method of working on musical works, which are considered in the aspect of the initial stage of education.

The formation of professional competencies of a specialist in any field of training is the main task of educational programs. Against the background of the reform of the higher school, the search for new, progressive methods of learning in the field of music education, based on the methodology of the humanistic paradigm, person-oriented learning, aimed at the development of the student's abilities and the activation of his creative activity.

As experience shows, achieving a positive result in improving piano playing skills is possible only under the condition of learning motivation. In our opinion, the introduction of such forms of work as reading sheet music and sketch study of works into the program of the "Piano" course will contribute to its formation.

It should be noted that among the students there are those who do not have sufficient pre-university training to play an instrument. This is due to the requirements for admission to some specializations. Working with such students requires specific approaches in teaching methods and appropriate motivation. This is the first aspect of the problem. The second – consists in the structure of the educational programs of the disciplines themselves. We have repeatedly emphasized that the number of classroom hours devoted to the study of one or another discipline is 1/3 of their total number, and 2/3 is the student's independent work under the guidance of the teacher. The effective use of this time, that is, the correct content, forms of work, control methods, repertoire, etc., is aimed at improving performance skills and, at the same time, activating the student's creative activity.

Key words: *independent work of students, formation of professional motivation for learning, activation of creative activity by means of reading from letter and method of sketch study of works.*

Постановка проблеми. Упровадження європейських стандартів в освітній процес потребує нових підходів до викладання дисциплін у закладах вищої освіти України. Основою робочих програм стає формування загальних і спеціальних компетентностей майбутнього фахівця. Науковці та викладачі мистецьких закладів активізують пошуки нових форм і методів роботи, спрямованих на вдосконалення фахової підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 025 «Музичне мистецтво». За цієї умови актуалізується проблема формування професійної мотивації, як чинника активізації творчої діяльності, а також розвитку та саморозвитку майбутнього фахівця.

Аналіз досліджень свідчить про багатогранність висвітлення даних проблем. Так, А. Гончаров стверджує, що продуктивність самостійної роботи студентів на інструменті значною мірою зумовлена станом їхньої професійно-мотиваційної сфери, без якої практично неможливе формування самостійності.

Доктор педагогічних наук Г. Падалка наголошує, що вдосконалення різних напрямів самостійної діяльності студентів сприяє створенню в них особливого типу мислення: творчого, наукового, діалектичного (Падалка, 2008).

Практичне значення вмінь і навичок читання з листа як найважливішого засобу широкого музичного розвитку неодмінно підкреслюється в багатьох методичних матеріалах. І. Нейгауз, С. Ріхтер, Л. Баренбойм і багато сучасних педагогів-піаністів зазначали, що читання з листа являє собою таку форму діяльності, яка відкриває великі можливості для всебічного та широкого ознайомлення з музичною літературою, створює особливий психологічний настрій, який активізує творчі властивості музиканта.

Метод ескізного вивчення дістав детальну розробку у працях Г. Ципіна, який убачав його сутність у первинному виконавському ознайомленні з музикою поза детальним їх опрацюванням (Ципін, 1984). Прихильниками ескізного опрацювання виступали видатні музиканти-виконавці та педагоги Г. Нейгауз, Н. Голубовська, П. Серебря-

ков. Серед сучасних дослідників цього методу – Т. Воробкевич, Г. Падалка, І. Таран (Воробкевич, 2001; Нейгауз, 1987).

Метою статті є визначення завдань самостійної роботи студентів для вдосконалення навичок володіння фортепіано шляхом розвитку мотиваційної сфери з використанням вищезазначених видів творчої навчальної діяльності, серед яких неабияке значення має репертуар, оскільки він повинен бути доступним для виконання і, що важливо, подобатись студенту.

Виклад основного матеріалу. Сучасний період розвитку музичної освіти характеризується відкритістю до нових ідей і напрямів. У музичній педагогіці є низка методологічних орієнтирів, які тією чи іншою мірою впливають на вибір методів навчання студентів. Серед них створення адаптивних технологій, зумовлених принципами особистісно орієнтованого підходу до мистецького навчання. В аспекті викладання спеціальних дисциплін адаптивні технології можна інтерпретувати як провідний засіб індивідуалізації навчання.

Принцип індивідуального підходу у виборі репертуару стає чи не основним чинником навчання музиканта, оскільки він пов'язаний із завданням розвитку характерних для кожного студента рис і властивостей, які становлять його творчу музичну індивідуальність.

Залучення студентів до вибору творів для самостійного опрацювання треба вважати одним із продуктивних методів навчання. Безперечно, саме викладачу належить провідна роль у підборі репертуару. Водночас обмеження ініціативи студентів негативно позначається на їхньому творчому розвитку. Тому в репертуар студента необхідно включати твори, призначені як для опанування з викладачем, так і для самостійного опрацювання. Ця вимога в сучасних умовах навчання музиканта має неабиякі переваги. Традиційні підходи, де процес навчання цілковито визначається викладачем, який вибирає засоби та способи діяльності студента, мають широко доповнюватись упровадженням методики самонавчання.

Світова класика є фундаментом навчання музиканта. Педагогічний ефект вивчення творів академічного жанру, основу яких становлять багатство художніх образів, глибина змісту, художня майстерність, досконалість музичної мови, – важко переоцінити. Водночас не можна не визнати, що включення до навчальних програм творів тільки академічного характеру, різке відмежування навчального репертуару від музики, яка звучить по телебаченню, радіо та на концертах, тобто популярної естрадної музики, не завжди виправдане. Педагогічний досвід роботи у вищій школі вказує на необхідність урахування в навчанні інтересів студентів, особливо на початковому етапі навчання.

З метою формування мотивації вдосконалення виконавських навичок у роботі програми дисципліни «Фортепіано» було введено такі види навчальної діяльності, як читання нот з листа й ескізне опрацювання творів.

Читання нот з листа передбачає вміння вільно орієнтуватися в нотному тексті та відтворювати його на інструменті. Цей процес є однією з найскладніших форм роботи у класі фортепіано. Під час читання з листа зорове сприйняття повинно безпосередньо спричиняти відповідні рухи. Доцільно розрізняти такі два етапи процесу читання ритмічних і звуковисотних смислових структур музичної мови:

- сприйняття смислових елементів;
- відтворення їх на інструменті.

Зорове сприйняття нотного тексту спрямоване на розшифрування ритмічного та звукового запису, фактурних елементів твору, тому необхідно спочатку подивитися нотний текст, з'ясувати тональність, темп, розмір, загальний характер твору, основний тип викладу та провідний ритмічний рисунок, фактурні зміни та зміни ключових знаків альтерації, а вже потім відтворювати їх на інструменті.

Читання нот з листа має велике пізнавальне значення, окрім того, воно активно формує музично-інтелектуальні якості студентів. Поповнюючи слухові враження, збагачуючи професійний досвід, збільшуючи багаж спеціальних знань, читання з листа може відіграти найактивнішу роль у процесах становлення та розвитку музичної свідомості.

Це стає можливим насамперед тому, що твори, які читають з листа, не обов'язково будуть удосконалюватись у виконанні. Тому на таких заняттях панує особливий психологічний настрій. Спеціальні спостереження показують, що музичне мислення студентів у процесі кваліфікованого читання з листа значно активізується, сприймання стає яскравим і живим. Сприятливі умови для активізації творчих можливостей студентів створюються тим, що ознайомлення з новою музикою – процес завжди яскравий і емоційний, а емоційні чинники відіграють важливу роль у структурі розумової діяльності людини.

У процесі читання з листа виявляють себе такі основні принципи розвивального навчання:

- збільшення об'єму музичного матеріалу, який використовується в навчанні;
- прискорення темпів його вивчення.

І справді, студент отримує максимум інформації за мінімум часу. Оскільки загальномузичний розвиток студента, його здібностей, інтелекту, професійної слухової свідомості – спеціальна мета фортепіанної педагогіки у вищих мистецтв, то читання з листа має стати основою та бути одним із головних засобів практичного досягнення цієї мети.

Останнім часом з'явилась велика кількість звуковідтворювальних засобів, тому є небезпека пасивного сприйняття музики – вивчення її тільки на слух. Але справжнє знання музичної літератури можливе лише там, де студент самостійно грає твір за інструментом. Знання, здобуті легко, без емоційних зусиль, так само легко зникають без сліду. Студент повинен бути дослідником. Цінні лише ті навички та вміння, які здобуті шляхом свідомих, наполегливих зусиль.

На жаль, незважаючи на те, що важливість цієї роботи визнається завжди та всіма, їй не завжди приділяють досить уваги. Дуже часто можна почути, що здібності до читання з листа – це вроджений дар. Із цим не можна погодитись. Навчальна практика категорично відкидає ці твердження. Завдяки відповідному спрямуванню й організації занять такі здібності можна здобути. Деякі викладачі вважають, що головне – більше читати з листа, і вміння прийде само собою. Інакше кажучи, не важливо яким чином, важливо – скільки. Не можна не погодитись, що суто кількісний чинник має велике значення. Може статись, що і стихійні заняття із читання з листа дадуть позитивний ефект, але треба відразу підкреслити: знайомство з основними принципами в галузі читання музики за фортепіано, свідоме засвоєння спеціальних прийомів, які можуть полегшити читання, – усе це веде до значного підвищення «коефіцієнта корисної дії».

У сучасній методиці викладання гри на фортепіано, з метою розширення художнього репертуару, ознайомлення зі значною кількістю творів за незначний проміжок часу, удосконалення виконавських навичок, широко використовується ескізний метод опрацювання творів. У процесі роботи студент отримує уявлення щодо змісту художнього твору, усвідомлює загальний його характер. Водночас перед ним не стоїть завдання досконало вивчити твір і ретельно відпрацювати його в деталях.

Про важливість ескізного вивчення музичних творів говориться багато, але здебільшого в декларативній формі. Відповідна методика ще не досить розроблена. Роботу над твором можна вважати завершеною тоді, коли студент зуміє опанувати образно-поетичний зміст твору, отримати художньо достовірну уяву про нього, утілити цей задум на фортепіано, навіть без повної технічної досконалості.

Після того, як студент набув необхідні для нього вміння та знання («заплановані» викладачем), розібрався в тексті, правильно та змістовно грає нотний матеріал, робота над твором закінчується. Отже, ескізне розучування можна вважати проміжним видом між читанням з листа та досконалим виконанням музичного твору.

Скорочуючи термін роботи над твором, ескізна форма занять веде до суттєвого збільшення кількості вивченого музичного матеріалу, дає можливість створити великий і різноманітний навчально-педагогічний репертуар.

Неважко зауважити, що за низкою ознак ескізне розучування помітно зближається із читанням музики з листа. Проте між ними є і різниця: ескізне розучування передбачає більш серйозне та ґрунтовне охоплення твору. Як у живопису, так і в музиці ескіз може виявитися більш або менш вдалим; тут ідеться про вмiле виконання навчально-педагогічних ескізів.

Однак на практиці викладання ескізна форма розучування творів використовується досить рідко. Причина цього – тенденція до досконалого виконання кожного твору. Недостатне її поширення пояснюється і тим, що не всі викладачі розуміють перевагу цього методу.

Можливо, ситуація була б іншою, якби існувала розроблена та відома широкому колу викладачів методика ескізної роботи над музичним матеріалом.

Основні проблеми ескізного вивчення творів такі:

– який матеріал найкраще давати для ознайомлення?

– до якого рівня доводити роботу?

– яку роль відіграє викладач?

У репертуарі для ескізного розучування повинно бути представлене значно більше коло композиторських імен і творів, ніж те, яким користується викладач, укладаючи екзаменаційні вимоги.

Як свідчить практичний досвід, під час визначення списків п'єс «для ознайомлення» доцільно та виправдано йти назустріч побажанням студентів: репертуарна політика в цій ситуації може бути значно сміливішою та гнучкою.

Складність твору, який опрацьовується в ескізній формі, у відомих межах може перевищувати

реальні виконавські можливості студентів. Цей ризик більше виправданий, ніж шлях «найбільшого опору» у виконавській діяльності, і який веде, як відомо, до прискорення загальномузичного та технічного розвитку студентів, зацікавлює їх навчанням.

Помітно змінюються в роботі над виконавськими «ескізами» функції й обов'язки викладача. Насамперед скорочується, і дуже суттєво, число показів на уроці твору, який ескізно вивчається студентом. На думку Л. Ройзмана, необхідно, щоб п'єси, які опрацьовуються у плані «ознайомлення», приносились на урок не більше двох разів. Завдання педагога полягає в тому, щоб намітити кінцеву художню мету, дати загальний напрям, підказати найбільш раціональні прийоми та способи роботи. Якщо у звичайних умовах робота студента зводиться, як відомо, до багаторазового програвання заданого матеріалу в потрібному темпі, ретельного відпрацювання складних місць, то в роботі ескізним методом занять акцент ставиться на цілісне втілення образу, на узагальнене охоплення музичної форми, на спроби виконати твір емоційно, піднесено, у вказаних автором темпах, не боячись допустити технічну «поправку».

Висновки. Незважаючи на те, що потенційні ресурси цієї форми роботи в загальномузичному розвитку студентів великі та багатогранні, виявлені вони можуть бути тільки за регулярних і систематичних занять. Лише тоді, коли студент щоденно приділяє ескізному розучуванню частину свого часу, може бути досягнутий бажаний ефект.

Перспективи подальших досліджень. Розглянуті у статті види навчальної діяльності можуть бути використані як завдання самостійної роботи студентів у вивченні дисципліни «Фортепіано» на початковому етапі навчання гри на музичному інструменті. Отже, можна стверджувати, що доцільність і можливість упровадження даних форм роботи формує мотивацію до навчання й активізує творчу діяльність студента. Окремого вивчення та систематизації потребує репертуар, який відповідає його можливостям і водночас не йде всупереч вимогам програми дисципліни.

Література:

- Воробкевич Т. (2001). Методика викладання гри на фортепіано. Львів, 222 с.
 Нейгауз Г. (1987). Про мистецтво фортепіанної гри. М., 240 с.
 Падалка Г. (2008). Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України. 274 с.
 Ципін Г. (1984). Навчання гри на фортепіано. М., 176 с.

References:

- Vorobkevych T.P. (2001). *Metodyka vykladannia hry na fortepiano* [Methodology of teaching piano]. Lviv, 222 s.
 Neihauz H.H. (1987). *Pro mystetstvo fortepiannoi hry* [About the art of piano playing]. M., 240 s.
 Padalka H.M. (2008). *Pedahohika mystetstva* [Art pedagogy] (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin). K.: Osvita Ukrainy. 274 s.
 Tsyplin H.M. (1984). *Navchannia hri na fortepiano* [Learning to play the piano]. M., 176 s.